

La poesia d'Abū l-Şalt al-Dānī Umayya (460-529 H./1067-1134 e.C.)

Josep Puig Montada
Universidad Complutense de Madrid

Al gener de l'any 2015 en Dénia es va celebrar un congrés amb el nom: *La Taifa de Dénia. 1.000 anys. Dénia, una Florència del segle XI*, organitzat per diverses institucions, en el qual vaig participar amb una ponència titulada "Umayya Ibn 'Abd al-'Azīz Ibn Abī l-Şalt al-Dānī al-Işbīlī (1067-1134) y el pensamiento generado en la taifa de Dénia." Varen sortir les actes a l'any 2019, en les quals hi era publicada la meua contribució (Puig); aquesta, en espanyol, se centrava en Abū l-Şalt Umayya com a pensador i filòsof, deixant conscientment de costat la seua vessant de poeta. A més, vaig deixar de banda la llengua dels possibles lectors de l'àmbit valencià, mallorquí o català, interessats en aquesta personalitat *şarqī*, que va ser també un literat consumat com a poeta. No cal confondre'l amb el poeta pre-islàmic Umayya Ibn Abī al-Şalt al-Taqaḫī, mort als voltants del 626.

La col·lecció de la seua 'poesia completa' –l'anomenat *divan* o *dīwān*–, es troba dins de l'obra antològica *Harīdat al-qaşr wa-ġarīdat al-'aşr* (Al-Kātib al-Işfahānī, 1: 189-270), la qual és de fàcil accés online i hem fet servir, però hi ha edicions del *divan* en col·leccions de poesia a internet com la d'al-Maktaba al-Şāmila (Abū l-Şalt 2025).

Aquest treball és més que res la traducció d'una selecció de les seves poesies, amb llur text original i algunes explicacions. De manera conseqüent vol complementar aquell capítol sobre Abū l-Şalt i la seva importància com a pensador, però abans de procedir-hi, voldria recordar qui era Abū l-Şalt Umayya, afegint la traducció d'alguns poemes relacionats amb la seva vida.

1. Biografia i poesia d'Abū l-Şalt

Va néixer a Dénia cap al 460/1067, quan 'Alī Ibn Muġāhid, amb el títol-*laqab* de Iqbāl al-Dawla, era l'emir de la taifa esclavona –o *'āmirī*–, ja que el fundador de la taifa, al-Muġāhid Ibn Yūsuf Ibn 'Alī al-'Āmirī (regnà 400-436/1009-1144), venia del servei d'al-Manşūr Ibn Abī 'Āmir (m. 392/1002). Aquest al-Muġāhid era anomenat al-Muwaffaq bi-Llāh, essent el pare de 'Alī.

El seu fill, 'Alī, anomenat Iqbāl al-Dawla, no va poder conservar el regne, i va ser el seu cunyat Aḥmad al-Muqtadir Ibn Hūd, el rei de la taifa de Saragossa, qui en un hàbil moviment militar li va arrabassar el govern de Dénia en 468/1075/6¹.

La dinastia almoràvit va anar refent la unitat musulmana de la península i el 487/1092 van prendre Dénia als Banū Hūd²: és el moment en què Abū l-Şalt aprofita per emigrar de Dénia cap a Egipte.

Prop de trenta anys, doncs, va viure Umayya en aquesta taifa. La fundació de la taifa per Muġāhid al-'Āmirī el 400/1009 va suposar un temps de prosperitat, i Dénia es va beneficiar d'intel·lectuals que, com Ibn Ḥazm, fugien de aquella Còrdova en guerra civil, o de la Toledo conquerida per Alfonso VI, com va ser el cas del jurista Abū-l Walīd Hişām al-Waqqaşī, que va morir a Dénia el 489/1095. Ibn Sīda al-Mursī (m. 458/1006), gramàtic i lexicògraf de la propera Múrcia, o Ibn Darrāġ al-Qaşallī (346-420/958-1030),

¹ Recomano l'estudi de Rubiera Mata (1985), i les notícies de l'historiador Ibn 'Idārī al-Marrākuşī (mort ca. 711/1312), traduïdes per F. Maíllo Salgado (Ibn 'Idārī, 136-138; 190-191), informacions actualitzades en l'obra de Travis Bruce (2013).

² Podem trobar informacions interessants en textos i monedes sobre el període que ens ajudin a entendre el context en Gaspariño & Francés (2016).

poeta de la cort d'al-Mansūr, també trobarien aixopluc a Dénia.

L'èxit, és clar que breu, d'aquest petit regne va radicar en la seva estructura marítima, ja que Dénia era senyora de les illes Balears (que Muğāhid al-ʿĀmirī havia conquerit en 405/1014), però també de l'illa de Sardenya, que va ocupar un temps curt (406-407/1015-1016).

Una esquadra potent era fonamental per a una empresa així, i Dénia n'era la base. A més, fins a la creació del ferrocarril, el transport es feia majorment en vaixells –per mar o per rius i canals– tant per a persones com per a càrrega. Per orientar-se els pilots s'ajudaven dels estels i d'instruments com l'astrolabi planisfèric, a més de la brúixola d'agulla imantada³. L'astrolabi s'utilitzava tant per a trobar l'altitud d'un cos celestial sobre l'horitzó com per a determinar la latitud local en un temps determinat, i en navegació aquesta utilitat era apreciada:

أفضل ما استصحب النبيل فلا تعدل به المقام والسفر

És la cosa millor que l'home noble pot prendre d'acompanyant, car no hi ha res de tan valuós allí on et trobis o estiguis de viatge (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 222, v. 15)⁴.

جرم إذا ما التمسست قيمته جلّ عن التبر وهو من صفر

Un objecte, quan tu en demanes el preu, és més car que l'or encara que tan sols sigui de coure (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 223, v. 1-9).

مختصر وهو إذ تفتشّه عن ملح العلم غير مختصر

És molt senzill; si hi cerques els beneficis de la ciència, no és gens senzill

ذو مقلة تستبين ما رمقت عن صائب اللحظ صادق النظر

Té una pupil·la [i el blanc de l'ull], allò que mira correctament, prova que és veritat

La pupil·la és una metàfora de l'alidada. L'astrolabi té unes parts: 'la mare' (الصفحة), 'la xarxa' (الشبكة), 'l'aranya' (العنكبوت), 'la regla' (المسطرة), i 'l'alidada' (العضادة). L'alidada serveix per a visionar un objecte distant i per l'analogia de veure, és un ull.

تحمله وهو حامل فلكا لو لم يُدر بالبنان لم يدر

Tu el pots transportar, però ell transporta l'esfera de l'univers; si no el fan girar, ell no sap res

³ En castellà "brújula de cebo", possiblement coneguda al Mediterrani ja en en segle IX, però amb seguretat utilitzada durant el segle X (Franco-Sánchez).

⁴ Al-Iṣfahānī és la referència que remet a una de les fonts, *Ḥarīdat al-qaṣr wa-ḡarīdat al-ʿaṣr*, la gran antologia de ʿImād al-Dīn al-Kātib al-Iṣfahānī, veure la bibliografia. El primer número és la pàgina, i els altres indiquen les línies dels versets (després de l'abreviatura v.), des d'el primer fins al darrer del poema traduït.

L'esfera celeste està dibuixada en la mare o placa de l'astrolabi, utilitzant la projecció estereogràfica.

مسكنه الأرض وهو مُنبئنا
عن جُلِّ ما في السماء من خبر

El seu sojorn és la terra, i ell ens informa de tot el que hi ha a l'univers

أبدعه رَبُّ فِكْرَةً بَعْدَتْ
غايتهَا أَنْ تُقَاسَ بِالْفِكْرِ

Un gran invent, potser la fi d'una idea és lluny perquè la ment la mesuri

فاستوجب الشُّكرَ والثناءَ له
من كل ذي فطنة من البشر

Ha merescut l'agraïment i l'elogi de tot aquell humà que té intel·ligència

فهو لذي اللب شاهد عجب
على اختلاف العقول والفطر

Tot el que te ús de raó és testimoni d'una cosa meravellosa malgrat les diferències en els enteniments i de natura

وإن هذى النجوم بائلة
بقدر ما أعطيت من الصور

Aquest estels són clars d'acord amb les imatges que se'n donen.

La taifa, però, no tenia un rerepaís prou gran per a una empresa marítima i va perdurar només uns vuitanta anys. L'ocupació almoràvit de la taifa el 487/1092 coincideix, doncs, amb l'emigració d'Umayya a Egipte. En aquell temps la dinastia fatimí regia Egipte i al-Musta'li, fill al-Mustanşir, n'era el califa. Al-Musta'li havia arribat al poder després de lluitar contra Nizār, però els seguidors del vençut van formar un corrent anomenat nizari (Nizārīyūn). Al-Musta'li va ser califa fins a la seva mort el 495/1101 i va ser succeït per al-Āmir bi-Aḥkām Allāh, que fou assassinat el 524/1130.

Per què Umayya va escollir Egipte? Ens diu que, davant dels problemes de la seva pàtria, es va demanar on podria tenir condicions de vida més bones i va decidir que el millor país era Egipte. Això no obstant, se'n penediria:

وكم في الأرض من بلدٍ ولكن
عليك لشقوتي وَقَع اختياري

Que n'hi ha de països a la terra, però vaig haver d'escollir-te pel meu patiment! (Abū l-Şalt 1951, 12, v. 14)⁵.

En la seva estada a Egipte, Abū l-Şalt Umayya va gaudir de la protecció d'un personatge notable, Muḥtār Tāġ al-Ma'ālī, que era amic d'al-Afḍal Šāhinšāh (m. 514/1121), visir, o ministre del califa fatimí. Tāġ al-Ma'ālī va perdre el favor del visir al-Afḍal, i Umayya fou empresonat més de tres anys. Sembla que hi ha una relació entre l'empresonament i la caiguda en desgràcia del seu protector. Alfred-Louis de Prémare analitza aquesta hipòtesi i n'hi afegeix una altra procedent d'Ibn Abī Uṣaybi'a: Un vaixell

⁵ Abū l-Şalt (1951) és la referència al text de la *Risāla al-Miṣrīya*, editat per 'Abd al-Salām Hārūn en les *Nawādir al-maḥtūṭāt*, veure la bibliografia. Com en *Ḥarīdat*, el primer número indica la pàgina, i els següents, les línies dels versos (amb l'abreviatura v.) des del principi fins al final del poema traduït.

carregat de coure es va enfonsar davant el port d'Alexandria, i Abū l-Šalt va idear un projecte per a reflotar-lo, però la maniobra va fracassar, la qual cosa va aïrar l'emir al-Afḍal, “fill d'Amīr al-Ġuyūš”, que havia invertit molts diners en el projecte (Prémare, 187).

Hi ha un panegíric en honor d'al-Afḍal Šāhinšāh, suposadament de l'any 514/112 –si bé podria ser d'una data anterior–, de quan estava empresonat i que ara traduïm.

نَسَخْتُ غَرَائِبُ مَدْحِكَ التَّشْبِيهَا وَكَفَى بِهِ غَزَا لَنَا وَنَسِيهَا

Unes coses singulars del teu elogi han fet innecessari el panegíric, i és, a bastament per a nosaltres, una poesia amorosa i un pròleg eròtic (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 191, v. 6-11).

L'autor utilitza termes tècnics de la poètica àrab: *madḥ* és un ‘panegíric,’ *ġazl*, un ‘poema eròtic,’ i *nasīb*, la primera part de la cassida, de la que parlem més endavant.

لِلَّهِ شَاهِنشَاهُ عَزَمْتُكَ الَّتِي تَرَكْتَ لَكَ الْعَرَضَ الْبَعِيدَ قَرِيبَا

Per Deú, Šahinšah, la teva determinació que fa que l'objectiu llunyà sigui a prop

لَا تَسْتَقِرُّ ظُبَاكَ فِي أَعْمَادِهَا حَتَّى تَرَوِيَهَا دَمَا مَصْبُوبَا

La teva espasa no es queda parada a la beina fins que no s'ha amarat de sang vessada

وَالْخَيْلُ لَا تَنْفَكُ تَعْتَسِفُ الدَّجَى خَبَا إِلَى الْغَارَاتِ أَوْ تَقْرِبَا

De nit els cavalls no paren de galopar d'un cantó a l'altre corrent alternant les potes per atacar els enemics amb dues potes juntes

Abū l-Šalt utilitza termes molt específics de la poesia sobre els cavalls i la guerra; veure el capítol del lexicòleg andalusí Ibn Durayd (1987, 1329-1332). Per aquestes dues maneres de córrer, veure Al-Ġawharī (302, 925).

تَصْبِرُ إِلَى مَا عُوِّدَتْ مِنْ شَنْهَا فَتَوَاصِلُ الْإِسَادَ وَالْتَّأْوِيبَ

Ells volen anar allí on els atacs els han avesat i continuen la marxa nocturna i diürna

Per aquests dos termes, veure el *Kitāb tāġ al-luġa wa-ṣiḥāḥ al-ʿarabīya* (Al-Ġawharī, 509), i una de les fonts a les que fa referència és a *al-Kāmil* (Al-Mubarrad, 966).

وَتَرَى نَمِيرَ الْمَاءِ صَفْوَا كُلَّمَا وَرَدَتْهُ طُرُقًا بِالدَّمَاءِ مَشُوبَا

Veus l'aigua corrent i clara, i, cada vegada que els cavalls s'hi abeuren, travessen un camí ensangonat

Després del seu alliberament, Abū l-Šalt Umayya va abandonar Egipte, però la data no és clara, no devia ser més tard de 506/1112, i fins i tot, pot haver estat abans, el 500/1106. Abū l-Šalt Umayya es va dirigir a Mahdiya, Tunis, que aquells dies era la capital de la dinastia zirí (*zīrīyūn*).

Quan el 361/972 els fatimís van conquerir Egipte, van instal·lar-s'hi, i les raons són

paleses: la riquesa i la importància del país del Nil són incomparables. Aleshores els fatimís van deixar Tunis en mans dels zirís, una tribu amaziga de la “confederació” Šinhāga, que van acceptar l’islam shií. El període zirí és considerat un dels períodes més esplendorosos de Tunis, i Kairauan va esdevenir una pròspera capital. El 439/1048 els zirís van tornar a l’islam majoritari i es van voler independitzar dels fatimís. Aquests van recórrer a unes tribus àrabs, els Banu Hilal i els Banu Sulaym, que van arraconar els zirís a la costa, i després de la pèrdua de Kairauan el 1057, els zirís van refugiar-se a Mahdiyya, on van romandre fins al 542/1148 (Idris).

Abū Ṭāhir Yaḥyá Ibn Tamīm al-Šinhāgī era l’emir zirí, car va regnar entre 501-509/1107-1115. Del 512/1118 és una cassida dedicada a Yaḥyá Ibn Tamīm, però l’editor anota que és un panegíric dedicat al seu fill i successor ‘Alī Ibn Yaḥyá, que va morir el 515/1121. La paraula “cassida” va fer-se famosa en la llengua espanyola quan García Lorca va compondre *Diván del Tamarit*, que conté unes poesies anomenades “casidas” que es fan ressò de la *qaṣīda* àrab. És un poema que en principi consta de tres parts: la nostàlgia –*nasīb*–, les penes del camí –*raḥīl*– i la intenció o propòsit del poema, que pot ser la voluntat de fer el panegíric del cap –*madīḥ*–, o de la tribu –*fahṛ*–, o bé una sàtira –*hiġa* i sovint la cassida es redueix a un *nasīb* i *madīḥ*. En el divan trobem aquest *madīḥ*.

بكم فضل المشرق المغرب
وفي مدحكم قصر المطنب

Gràcies a vosaltres l’Occident és millor que l’Orient, i el panegirista per bé que exagerat es queda curt en el seu elogi (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 194, v. 7-9).

وما اعترف المجد إلا لكم
فليس إلى غيركم ينسب

La glòria és reconeguda només a vosaltres i no és atribuïda a ningú més

توارثتموه أبا عن أب
كما اطرّدت في القنا الأكعب

L’haveu llegat de pares a fills com els nusos es superposen a la canya.

Després de les hipèrboles en els versos anteriors, Umayya ens sorprèn amb una comparació presa de la naturalesa, més a prop del seu estil.

A l’homenatjat el succeirà al-Ḥasan Ibn ‘Alī Ibn Yaḥyá Ibn Tamīm Ibn Zīrī (515-543/1121-1152), l’últim emir de la dinastia, a qui dedica més d’una cassida:

عذيري من شيب أمارت شبابي
وداع لغير اللهو غير مُجاب

M’excuso de la meua vellesa, que ha matat la meua joventut i, si invoco una cosa que no és distreta, no obtinc resposta (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 195, v. 2-6).

فقدت الصبّا إلا حُشاشة نازع
تداركتها إذ أدنّت بذهاب

He perdut la meua joventut llevat del darrer sospir; l’he pogut capturar quan estava a punt d’anar-se’n

بصفراء من ماء الكروم سَقَيْتُهَا بكف فتاة كالغلام كعاب

Li he donat a beure l'or de l'aigua de les vinyes de la mà d'una noia
que era com un noi amb pits

تنير فيستغشي الزجاجة نورها كما ذر قرن الشمس دون سراب

La llum [del vi] il·lumina la copa i la dissimula, talment la banya del
sol que surt sense cap miratge

فهل من جناح ويكما أو تَبَاعَة على رجل أحيا صبي بتصاب

Oh, vosaltres dos ¿és que hi ha res de criminal o delictiu en un home
que ressuscità noiet divertint-se com la gent jove?

“Way-kumā” aquí és una expressió per defensar-se dels interlocutors. Aquest altre
poema comença amb un pròleg amorós, per a continuar amb el panegíric d'Ibn 'Alī:

ولم يُطف نار الهم مثل زجاجة تُشجُّ حُمَيَّاها بماء رُصاب

El foc de les tribulacions res no l'apaga, com una copa on l'esperit de
vi es talla amb l'aigua [del petó] (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 195, v. 8-13).

ولنم حدود كَشَقَاتِ غَضَّةٍ وضَمَ قدود كالغصون رطاب

Besar les galtes, que són com la frescor de les peònies, i abraçar les
cintures com branques verdes

فقم يا نديمي سقني ثم سقني فبي ظمأ أصبحت منه لما بي

Aixeca't, oh amic meu! Dóna'm a beure, i més encara. Tinc tanta set!
Pel que em passa tinc aquesta set

أما والذي لو شاء لم يخلق الهوى لهوني ولا عذب اللَّمَى لِعَذَابِي

Si aquell hagués volgut, no hauria creat la passió per a humiliar-me ni
la dolçor dels llavis per a torturar-me

لقد طال ذمي الدهر حتى أفرّني من ابن عليّ في أعز خصاب

Condemnava el temps fins que el temps, de la mà d'Ibn 'Alī, em va
arrelar en la palmera curulla de dàtils

وجدت ذراه الرحب أكرم منزل فقَيِّدْتُ أفراسي به وركابي

Vaig trobar que la seva immensa protecció era la millor casa i hi vaig
junyir els meus cavalls i les meves bèsties d'atzembles

وكم رَدَدْتُ نحوِي الملوكَ خطابَها فما حَلَيْتُ مني برد جواب

Quantes voltes els reis m'han tramès les seves missives! Però mai han rebut resposta de mi.

Al-Ḥasan Ibn 'Alī Ibn Yaḥyá Ibn Tamīm és també el destinatari d'aquest panegíric:

لم يَدْعُنِي الشوقُ إلا اقتادني طربا ولم يَدْعَ لِي في غير الصَّبَا أربا

El fort desig mai no m'ha cridat, però m'ha dut una emoció i no m'ha deixat cap altre objectiu que distreure'm (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 195, v. 16; 196, v. 10).

وذو العلاقة من لَجِّ الغرام به وكلّما ليمّ أو سيمّ النزوع أبى

L'amor desenfrenat s'arrapa al cos de qui està enamorat i ell, sempre que l'hi retreu o se li demana que en desisteixi, diu que no

كانت لنا وقفة بالشعب واحدة عنها تفرّع هذا الحب وانشعبا

Nosaltres seguíem una direcció única pel difícil camí de la muntanya, però aquest amor ens en va apartar, i el camí es va bifurcar.

ولايم لي لم أحفل ملامته ولا سمحت له مني بما طلبا

Un calumniant em retreu a mi, però no faig cas dels seus retrets i no li permeto el que em demana

قال: إسلْ فالحب قد عَنَّكَ قلْتُ أجل: حتى أراجع من لبي الذي عزبا

Em va dir: "Oblida-ho! L'amor t'ha fet mal." Li vaig contestar: "Massa fort, per poder tornar el que és lluny del meu cor"

طرفي الذي جلب البلوى إلى بدني فلّمهُ دوني في الخطب الذي جلبا

La meua mirada és la que ha portat l'adversitat al meu cos. Dóna-li la culpa a ella, i no a mi, del mal que m'ha sobrevingut

هو الهوى وهواني فيه مُحتمل ورُب مُر عذاب في الهوى عذبا

És la passió i les meves humiliacions que són suportables, i pot ser que l'amargor de la tortura en la passió sigui dolça

أما ترى ابن عليّ حين تيّمه حب الغلا كيف لا يشكو له وصبا

¿No veus, Ibn 'Alī, quan l'amor per la glòria en fa el seu esclau, com ell no es queixa de la malaltia?

أغرّ ما برحت تثني عزائمهُ سيف الهدى بنجيع الشرك مُختضباً

Molt noble, les seves obres meritòries sempre són elogiades. L'espasa del bon camí està tenyida de la sang dels politeistes.

قد أصبح الملك منه في يدي ملكٍ مُرّ الحفيظة يُرضي الله إن غضبا

El regne és ara a les mans d'un rei. La defensa de les coses inviolables és amarga i, si Déu està aïrat, ell el complau

لو أن أيسر جزء من محاسنه بالغيث ما كفَّ أو بالبدر ما غرَبَا

Si cap de les seves bones accions fos en una petita mesura en la pluja, aquesta no pararia i, si ho fos en la lluna, no es pondria.

Sabem que Abū l-Ṣalt Umayya tenia un fill que es deia 'Abd al-'Azīz al qui dedica una poesia que composaria quan veia la mort propera:

عبد العزيز خليفتي ربُّ السماء عليك بَعدي

'Abd al-'Azīz, [tú ets] el meu successor. Que el senyor del cel tingui compte de tu després de la meua [mort!] (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 270, v. 3-6).

Umayya juga amb el doble sentit de la paraula *ḥalīfa* 'successor' i 'califa, autoritat suprema.'

أنا قد عهدتُ إليك ما تدريه فاحفظ فيه عهدي

Jo t'he confiat el que tu saps, guarda-hi doncs el meu pacte

ولئن عملت به فإني لا تزال حليف رُشد

I si ho fas, seguiràs sent un home savi

ولئن نكثت فقد ضللت وقد نصحتك حسب جهدي

I si el trenques, et perdràs; jo t'he aconsellat el millor que podia.

Abū l-Ṣalt Umayya va morir a Tunis el 2 *muḥarram* 529, 23 octubre 1134⁶, i fou enterrat a Monastir i aquesta és la poesia que va compondre per al seu epitafi⁷:

سكنتك يا دارَ الفناء مُصدِّقا بأنِّي إلى دار البقاء أُصيرُ

Visqué en la morada de l'anorreament pensant-me que anava cap a la casa de la persistència (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 269, v. 13; 270, v. 1).

El poeta juga amb l'antítesi entre aquest món, "la casa de l'anorreament" i el més enllà, "la casa de la permanència", un tema molt conegut.

⁶ Al-Dahabī diu "va morir a Mahdiya a finals de l'any 528 H." (Al-Dahabī 19: 634-635, entrada n° 375).

⁷ Traducció anglesa en Alois Richard Nikl (238-240).

وأعظم ما في الأمر أنني صائر إلى عادل في الحكم ليس يجور

El més espantós és que me'n vaig cap a Un Just que mai no erra la seva sentència

فيا ليت شعري كيف ألقاه بعدها وزادي قليل والذنوب كبير

No sé pas com serà la meva trobada amb Ell, perquè els meus mèrits no són gaires i nombrosos els meus pecats

فإنك مجزيًا بذنبي فإتني بحر عذاب المذنبين جدير

Si seré castigat pels meus pecats, m'ho mereixo. El pitjor dels càstigs

وإن يك عفو- ثم عني- ورحمة فثم نعيم دائم وسرور

Si jo, tant de bo, obtinc perdó i compassió, la meva felicitat i la meva joia seran eternes.

Una altra versió diu millor: “Si jo obtinc el perdó del Ric, la meva felicitat i la meva joia seran eternes” (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 270, nota 1), evocant la Sura dels Ramats “Déu és ric, no necessita res” (L’Alcorà 6:133).

2. L’epístola egípcia

Més amunt he mencionat un vers extret del llibre que Abū l-Ṣalt Umayya Ibn ‘Abd al-‘Azīz Ibn Abī l-Ṣalt al-Dānī va escriure sobre Egipte, i ara és el moment de dedicar-hi la nostra atenció. La *Risāla al-Miṣrīya*, o *L’Epístola egípcia* (Abū l-Ṣalt 1951), estudiada per Alfred-Louis de Prémare (1964-1966), pertany al gènere *adab* –les bones lletres–, on es combinen prosa i poesia. Umayya la va compondre per als seus nous senyors a Tunísia, i això explica que sovint critiqui als egipcis, cosa que no impedeix que elogiï el país i els seus monuments. En canvi, contínuament elogia Abū al-Ṭāhir Yaḥyà Ibn Tamīm, l’emir zirí que li dona hospitalitat.

Umayya va arribar a Egipte després d’un penós viatge, ens explica, i es va instal·lar sota al-Muqattam, la muntanya que protegia El Caire, en un lloc on corria l’aigua, tenia un jardí, i el vent era fresc, però es queixa que la gent no apreciava el seu art ni els seus coneixements.

Abū l-Ṣalt descriu les fronteres i les ciutats d’Egipte i ens parla del riu Nil, que cada any pel juliol, inundava el país. La gent es refugiava a les cases dels llocs alts o de les muntanyes. Quan el riu creixia, era com un mar extens i fondo, i arribava als 18 colzes de fondària, uns 9 metres (Abū l-Ṣalt 1951, 20).

Quan es retirava, el paisatge reverdia i Abū l-Ṣalt Umayya ens parla de llocs d’esplai a prop de El Caire, com al-Ġazīra, “l’Illa”, i la *Birkat al-ḥabaš* ‘La bassa de l’etiop’ (Abū l-Ṣalt 1951, 20, v. 9). No era una bassa pròpiament dita, sinó una derivació del Nil que s’omplia quan aquest creixia. Umayya va anar-hi amb els seus amics, per aquesta època, a divertir-s’hi, i a beure, i ens n’ha deixat alguns poemes:

علل فؤادك بالذات والطرب وياكر الراح بالطاسات والتخب

Guareix-te el cor amb plaers i alegries i beu de matí el vi en copes d’aram i en companyia de bons amics (Abū l-Ṣalt 1951, 21, v. 9-14; al-Iṣfahānī, 1: 198, v. 13; 199, v. 5).

أما ترى البركة الغناء قد لبست
فَرُشًا من الثُّور حاكته يد السُّحْب

Tu no veus que la bassa curulla de plantes s'ha cobert d'una catifa de llum teixida per la mà dels núvols

وأصبحت من جديد النَّبْتُ في حُلٍ
قد أبرز القطرُ فيها كل مُحْتَجِب

Les plantes han reverdit en un mantell i la pluja ha desvetllat tot el que estava amagat a sota

من سوسن شَرَقٍ بالطلِّ محجره
وأقحوان شهَي الظلم والشنب

Un lliri florit, les seves parpelles la rosada les xopa i una margarita desitjada com la brillantor de les dents i la saliva de l'amada.

وانظر إلى الورد يحكي خد محتشم
من نرجس ظلَّ يحكي لحظ مُرْتَقِب

Mira les roses, s'assemblen a les galtes d'una que té vergonya, perquè el narcís és com un tafaer que les mira.

Ara Umayya ha canviat de tema i ha passat a una descripció inversa de la bella amada. Estem acostumats que les dents siguin pètals de la margarita i que les galtes siguin roses, però aquí ho fa a la inversa.

En arribar aquí hi ha dos versos, el l'*Epístola egípcia* diu:

والياسمين وقد أربى على درر
والراح من درر تطفو على ذهب

Els gessamins són pel damunt d'unes perles i el vi és de perles que suren sobre l'or (Abū l-Ṣalt 1951, 21, v. 15).

Aquestes figures, comparació i metàfora, es troben en poetes com Ibn al-Rūmī (221-283/836-896) (Ibn al-Rūmī, 1: 147). En canvi, l'antologia d' al-Kātib al-Iṣfahānī llegeix:

والنيل من ذهب يطفو على ورقٍ
والراح من ورق يطفو على ذهبٍ

El Nil és d'or i sura sobre les fulles [del nenúfar o del lotus] i el vi [ardent] és de fulles que suren sobre l'or (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 199, v. 5).

كم مرّة شفينا فيه غُلَّتْنَا
بجاحٍ من فم الإبريق ملتهب

Quantes vegades vam guarir la nostra set bevent [un vi] com una brasa ardent, de la boca de la gerra! (Abū l-Ṣalt 1951, 21, v. 15).

El text de *Kharīdat* és també diferent en el vers que segueix:

رب يوم نقعنا فيه غُلَّتْنَا
بجاحٍ من حشا الإبريق ملتهب

Un dia en el qual vàrem sadollar la nostra set bevent [un vi] com una brasa ardent que hi havia dins de la gerra (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 199, v. 6).

El terme *ḡāḥim* està relacionat amb l'infern, i també pot significar un lloc on fa una calor infernal, però aquí sembla jugar amb la contradicció d'apagar la set amb foc, símbol del vi.

شمس من الراح حيَّانا بها
قمر موف على غُصْن يهتز في كُثْب

Una lluna ens va saludar amb un sol del vi com una branca oscil·lant que s'alça sobre una duna (Abū l-Ṣalt 1951, 20; 21, v. 16-18; al-Iṣfahānī, 1: 199, v. 7-9).

Aquesta és una descripció de la dona, bastant freqüent. Tant la lluna com la branca sobre la duna són metàfores de la dona, i Umayya continua:

أرخی ذوائبه واهتزَّ منعطفاً
كصَعْدَةِ الرِّمَح في مسودة العذب

Ha deixat caure les trenes i les mou inclinant-se com l'astil de la llança a la punta de la tela.

Umayya ens explica que els habitants d'Egipte són una barreja de coptes, bizantins (*rūm*), àrabs, imazighén, kurds, daylamís, etiòps, armenis, etc. (Abū l-Ṣalt 1951, 25). Els critica per “seguir les passions barroeres, ocupar-se dels plaers, passar el temps en coses fútils, creure's coses impossibles.”

El món dels faraons atreu l'interès d'Abū l-Ṣalt. Les dues piràmides l'impressionen tant que exclama: “Ploro pel dia i la nit, perquè encara que destrueixen tot el que hi ha sobre la faç de la terra, les piràmides sí que els destruïran” (Abū l-Ṣalt 1951, 26). Umayya sovint recorda poesies d'altres i aquí en recita una d'Abū Ṭayyib al-Mutanabbī, al que menciona expressament, i que comença “On és el constructor entre altres coses de les piràmides, qui són la seva gent [...]” (Al-Mutanabbī, 491).

Umayya creu que les piràmides devien ser les tombes d'uns grans reis que volien ser diferents de tots els altres i, de fet, eren tombes (Abū l-Ṣalt 1951, 27, v. 2-3). Umayya dubta, “hom diu que” Hermes “Trimegistos”, l'Idris de l'Alcorà, va predir el diluvi per mitjà dels astres i va fer construir les piràmides per salvar el més important (Abū l-Ṣalt 1951, 27, v. 13-14).

Umayya ha vist els hieroglifs al sostre de les cambres, unes inscripcions que avui ningú no pot llegir (Abū l-Ṣalt 1951, 28). També menciona els temples, i manifesta la seva admiració per la tècnica que tenien els savis egipcis (Abū l-Ṣalt 1951, 29, v. 3). Expressa, igualment la seva estima pels savis de l'antiguitat, però no pels coetanis.

3. Divan

Abū l-Ṣalt va destacar com a poeta, i, en fer la curta biografia, ja hem aportat unes quantes mostres de les seves poesies. A més de les poesies traduïdes abans, ara podem fer-ne una selecció i intentar ordenar-les dins dels gèneres tradicionals: *Madḥ*, *hiḡā'*, *zuhd*, *ḡazl*, *ṭabī'a*, *ḥamriyyah*, *waṣf*, *malḡaz*, per organitzar-ne la presentació.

3.1. Madḥ ‘panegíric,’ i també la contrària, hiḡā ‘la sàtira.’

Segons el mateix Umayya, els seus panegírics eren molt exitosos i la gent els recitava (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 13). Uns quants els hem vist abans, i ara en veiem un que no saben qui era el destinatari:

لا غَرْوَ أَنْ سَبَقْتَ لَهَاكَ مَدَائِحِي وَتَدَفَّقْتَ جَدْوَاكَ مَلءَ إِنَائِهَا

No és res de sorprenent que les meues lloances fossin les primeres per a ell i la teva munificència s’escolava per a omplir la copa (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 191, v. 2-3).

يُكْسَى الْقَضِيبُ وَلَمْ يَحْنِ إِثْمَارُهَا وَتُطَوَّقُ الْوَرَقَاءُ قَبْلَ غَنَائِهَا

El tronc de l’arbre es vesteix i encara no és temps de llevar fruit, i la coloma es posa el collaret abans de cantar.

Un altra vegada la metàfora de la generositat és un líquid; en aquest cas, el vi. A vegades Umayya s’alabava a si mateix, de manera provocadora:

وَقَائِلَةٌ مَا بَالٌ مِثْلَكَ خَامِلًا أَنْتَ ضَعِيفُ الرَّأْيِ أَمْ أَنْتَ عَاجِزٌ

Una dona m’ha dit: “Què et passa? Tu, gandul ¿ets feble d’opinió o ets incapaç?” (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 226, v. 5-7).

فَقُلْتُ لَهَا: ذَنْبِي إِلَى الْقَوْمِ أَنَّنِي لَمَّا لَمْ يَحْزَوْهُ مِنَ الْمَجْدِ حَائِزٌ

Li vaig dir: “El meu pecat és que la glòria que la gent no pot aconseguir, jo l’aconsegueixo”

وَمَا فَاتَنِي شَيْءٌ سِوَى الْحِظِّ وَحْدَهُ وَأَمَّا الْمَعَالِي فَهِيَ فِي غَرَائِزِ

“Només que la sort m’ha abandonat, però les grandeses són una cosa natural per a mi”

Umayya utilitza la hipèrbole per justificar l’enveja dels altres i dona la culpa a la mala sort.

Com exemple de sàtira, aquests versos semblen dirigits contra algú que el va abandonar:

كَمْ أَرْجَى الْأَرَاذِلَ اللَّوْمَاءَ وَأَخَالَ السَّرَابَ فِي الْقَفْرِ مَاءَ

Quan confio les meves esperances en els abjectes malfactors i m’imagino que el miratge en el desert és aigua (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 190, v. 13-14).

وَيْحَ نَفْسِي أَلَا جَعَلْتَ لِرَبِّي دُونَ الْأَنَامِ هَذَا الرَّجَاءَ

Ai de la meua ànima! Per què no vaig posar aquesta esperança en el meu Senyor, i no en aquella gent?

Umayya compara el miratge i la creença del viatger que allò és aigua amb la seva creença –equivocada– que aquesta gent l’ajudaran.

3.2. Poesia plena d’un “profund sentiment filosòfic i religiós”

A. Nykl considerava que la seva poesia és plena d’un “profund sentiment filosòfic i religiós” (Nykl 238), i del divan he recollit dues poesies d’aquest aspecte

En la primera, Umayya reflexiona sobre la unitat de l’home amb la terra, i amb l’univers, i sent que ha de moure’s d’un lloc a l’altre per viure:

إذا كان جسمي من تراب فكُلُّها بلادي وكلّ العالمين أقاربي

Si el meu cos és de pols, tot és la meva terra i tots els mons són els meus parents (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 198, v. 7-8).

ولا بد لي أن أسأل العيش حاجة تشق على شَمِّ الذرى والغوارب

Cal que busqui la vida, una cosa que és dolorosa per als camells forts de gepa i creuera.

El camell té una figura marcada per la gepa, la part més alta (*sinām*), i la creuera, és a dir, on arranca l’espina (*ḡārib*, plural *ḡawārib*), de manera que aquestes dues parts són una metonímia del camell, fixada en la fortalesa de l’animal. En comptes de *sinām*, el poeta utilitza una annexió impròpia: *ṣumm al-ḡirā* ‘l’enlairament del cim,’ o sia, ‘el cim enlairat’ que és una metàfora estereotípica de la gepa del camell. Els tres termes junts els trobem en el poeta al-Farazdaq (m. 728) parlant d’una dot de “cent camells” (Al-Farazdaq, 1: 161, n° 75, v. 6).

La segona mostra pertany al gènere ascètic, fent unes reflexions sobre la pobresa i la por a ella, i sobre els canvis de la fortuna:

تفكر في نقصان مالك دائما وتغفل عن نقصان جسمك والعمر

Sempre penses en l’escassetat del teu diner, i oblides l’escassetat del teu cos i de la vida (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 222, v. 6-9).

ويثنيك خوف الفقر عن كل بغية وخوفك حال الفقر شيء من الفقر

La por a la pobresa t’allunya de tot el que és desitjable i la teva por de caure en la pobresa és la teva pobresa

ألم تر أنّ الفقر حَكَمَ صرفه وأن ليس من شيء يدوم على الدهر

¿És que no veus que el triomf de la pobresa és un revers i que res perdura eternament?

فكم تَرَحُّبٍ فيه أذيلت بفرحة وكم حال عُسرٍ آلت إلى اليسر

Quanta tristesa és abrogada amb una alegria, i quanta condició de dificultat és transformada en condició de facilitat.

Ara segueix una poesia que evoca la teoria del significat, el terme, i el significat, el contingut. Umayya parla de la feina del poeta que ha de tenir compte dels dos elements:

جَرَدَ معاني الشعر إن رمته كيما تُوفَى اللوم والطعنا

Desvela els significats de la poesia si ho vols per guardar-te dels retrets i de les punyalades (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 259, v. 16-17).

‘Desvela’: El verb *ġarrada* originàriament vol dir ‘treure l’espasa, o el punyal, de la beina,’ és a dir, extreure el significat de dins de l’embolcall de la paraula, per això hi ha una altra comparació, entre retrets i punyalades.

ولا تُراع اللفظ من دونها فاللفظ جسم روحه المعنى

No et preocupis de l’expressió sense el significat, car l’expressió és un cos i el significat és el seu esperit.

3.3. La poesia eròtica, amorosa

Pot ser tant homosexual com heterosexual, i Umayya va conrear les dues classes, en les quals les hipèrbol·les i les metàfores hi abunden. El vers següent compara l’amant embolcallat en un vestit blanc amb un lliri, i les seves galtes, amb les roses:

أفدي الذي زار في قباء قايس في الاحمرار خده

Donaria la meua vida per aquell que va venir vestit d’una capa, envermellida quasi com les seves galtes (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 214, v. 9-10).

صين به جسمه فحاكى سوسنة علقث بوردة

El seu cos s’havia embolcallat amb la capa, i aquesta s’assemblava a un lliri, penjat d’una rosa.

Un altre poema entra en la psicologia de la seducció, i també al·ludeix al personatge del difamador o *wāṣī*, que enemista els dos amants. Aquestes són les seves queixes sobre un noi que Umayya estimava però que el feia patir:

قالوا ثنى عنك بعد البشر صفحته فهل أصاخ إلى الواشي فغيره

Van dir: Va girar el rostre cap un altre indret, després d’estar content. ¿És que ha escoltat el calumniador, i l’ha fet canviar de parer? (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 224, v. 2-7).

فقلت: لا بل درى وجدي بعارِضه فرد صفحته عمدا لأبصره

Vaig contestar: No, però ell s’ha adonat de la meua passió per la seva cara i ha girat el seu rostre intencionadament perquè jo el vegi.

وعاقدا في الخصر زئارا أضرم في أحشائي النارا

Va cenyir-se el cinturó a la cintura i em va encendre foc a les entranyes

Ara ve un vers que juga amb els moviments sensuals de l'amat, i el que el vestit deixa veure:

ما أطول الليل إذا لم يزُر وأقصر الليل إذا زارا

Que llarga és la nit quan ell no em visita, i que curta que és quan em visita!

كأنما ليلي في حبه يجري على ما شاء واختار

És com si la meva nit en el seu amor passés al seu antull.

En aquesta línia tenim un poema dedicat a Wāṣil, un cantant molt formós. L'editor escriu "*Parlant d'un noi que es deia Wāṣil, que vol dir 'el qui uneix,' i era un bell cantaire.*"

يا هاجرا سَمَّوه عمدا واصلا وبضدها تتبين الأشياء

Oh, el qui abandona, el van anomenar intencionadament el que enllaça (*wāṣil*), i les coses demostren el contrari (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 190, v. 1-2).

Veiem que el poeta juga amb l'antítesi del que uneix, *wāṣil*, amb el que fuig, *hāḡir*, per manifestar la seva crítica amarga.

الغَيْتَتِي حَتَّى كَأَنَّكَ واصل وكأَنَّني من طول هجرِكَ راء

Tu m'has anorreat fins el punt que tu ets com aquell *Wāṣil*, i jo soc com la consonant *rā* ' perquè tu fa tant de temps que m'has abandonat.

Abū l-Ṣalt Umayya diu que un amant masculí el rebutja, i ho fa al·ludint a Wāṣil Ibn 'Aṭā' (m. 131/748); aquest és considerat el fundador dels *mu'tazila*, 'els que s'han apartat,' 'cismàtics,' dins del pensament teològic musulmà. L'historiador de la religió al-Šahrastānī (479-548/1086-1153) explica que Ḥasan al-Baṣrī (21-110/642-728) estava ensenyant a la mesquita de Bassora i li van preguntar si un musulmà que hagués comès un pecat mortal, o capital, perdia la condició de musulmà, tal com afirmaven els *ḥārīgīns*, o no, com deien els *murǧīs* (Al-Šahrastānī 1976, 1: 47-48). Abans que Ḥasan al-Baṣrī contestés, Wāṣil va donar la seva solució: el pecador és 'desobedient' *fāsiq*, i es troba en una estat intermedi entre l'islam i la infidelitat. Després Wāṣil s'apartaria del grup.

El poeta de Dénia juga, doncs, amb l'arrel *waṣala* –'enllaçar,' o també 'arribar'– del nom del seu amant, i el fet que el seu homònim –Wāṣil Ibn 'Aṭā'– iniciés el moviment de separació, *mu'tazilī*.

Es veu que Wāṣil Ibn 'Aṭā' no pronunciava bé la erra, *rā*, ' i tenia el sobrenom de "*al-ḡazzāl al-altāḡ*" 'el filador que diu ḡ en comptes d'erra' (Al-Ġāḥiẓ, 2: 33). Aleshores Umayya juga amb el defecte de pronunciació de Wāṣil Ibn 'Aṭā,' ja que aquest evitava emprar la erra, com el noi, l'amant real o imaginari en el poema, evita la seva presència.

Potser la seva poesia és més aviat homosexual, però ara veurem uns versos en els quals una noia la qui el fa patir. A diferència dels nois, les dones estan recloses, i no hi ha manera d'entrar en els seus apartaments:

إني كلفت ببعض أربا بالمقاصر والحدور

Jo estic enamorat d'una dona que viu reclosa i ben guardada (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 224, v. 9-14).

بعزيمة ذلت فؤا دي في هواها بالغرور

D' una bellesa excel·lida que ha humiliat el meu cor amb el seu orgull per culpa de la meva passió per ella.

La poesia continua amb uns símls que poden resultar estranys a un lector occidental, però que són freqüents en la poesia àrab. Un dels versos compara la dona amb una duna i una branca, un estereotip conegut de sobra, i el primer vers la compara amb una ganga o xurra, una au petita (Al-Ġawharī, 949). El seu caminar segur amb passes menudes per la duna és admirat pels poetes de manera que una dona que camina amb passes petites és comparada amb ella, i admirada també.

هيفاء تذكر إن مشت مشي القطا إلى الغدير

És esvelta; quan camina, evoca el caminar de la ganga cap a l'aigua corrent

الردف منها كالنقا والقد كالغصن النضير

La seva rabada és com una duna i la seva cintura és com la branca verda

حكت الزمان تلونا لمحبها العاني الأسير

Ella se sembla al temps, és vel·leïtosa amb l'amant patint i captiu

فوصلها برد الأصيل وهجرها حر الهجير

La unió amb ella és la fredor de quan el sol es pon, i la separació es la calor de quan el sol és al migdia.

El poeta juga amb tres antítesis: fred/calor, unió/separació, migdia/posta de sol, per transmetre el dolor que sent per la dona que el rebutja.

3.4. La poesia descrivint la naturalesa

La poesia andalusí destaca descrivint la naturalesa –sovint éssers tan senzills com un taronger–, i aquest poema sembla haver estat escrit en el temps de Dénia:

3.4.1. Descripció del taronger

وحبذا فُضِبَ النّارنج مُثمرة بين الزبرجد من أوراقها دهباً

Què belles són les branques del taronger quan lleven fruit d'or enmig de les fulles de topazi verd! (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 196, v. 15).

La metàfora és habitual, la taronja madura té el color de l'or, i les fulles del taronger són verdes som la pedra preciosa del topazi. A continuació ve un poema més llarg i que també podria ser del temps a al-Andalus.

3.4.2. Riu o rierol

وَحَبَّذاَ الْوُورِقُ فَوْقَ الْقُضْبِ سَاجِعَةً وَالْمَاءُ فِي خَلِّ الْأَشْجَارِ مَنْسَرِبًا

Què bells són els coloms cantant sobre les branques, i l'aigua corrent parsimoniosa per entre els arbres! (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 196, v. 17; 197: 2).

سَلَّتْ سَوَاقِيهِ مِنْهُ صَّارِمًا عَجِبًا لَا يَأْتَلِي الْجَدْبُ مِنْهُ مُمَعِنًا هَرَبًا

Les sínies del riu pouen una espasa admirable i la terra assedegada no para de fugir-ne

حُسَامُ مَاءٍ إِذَا كَفُّ الصَّبَا انْبَعَثَ لَصَقْلَهُ تَرَكْتَ فِي مَتْنِهِ شُطْبًا

És una espasa d'aigua afilada que, quan la mà del vent de llevant ve a allisar-la, hi deixa unes línies en el seu llom

صَفَا وَرَقَّ فَكَادَ الْجَوُ يَشْبِهُهُ لَوْ أَنَّ جَوًّا جَرَى فِي الرُّوْضِ وَانْسَكَبَا

Era net i fi, s'assemblava a l'aire si l'aire pogués córrer pels jardins i escampar-s'hi.

3.5. Poesia lloant les bondats del vi

La poesia àrab, tant la pre-islàmica com la islàmica, lloava les bondats del vi i és pròpia de tots els països, des de l'Iraq a al-Andalus:

[عُقَارٌ دَنٌّ هَذِي] تَرْتَمِي شَرَرًا فَوْقَ الْبَنَانِ وَهَذَا يَرْتَقِي حَبْبًا

Vi d'una gerra, aquí llença espurnes damunt les puntes dels dits, i allí fa pujar bombolles (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 197, v. 4-6).

Les paraules entre claudàtors no es troben en l'edició de *Harīdat al-qaṣr*, sinó en la col·lecció d'al-Maktaba al-Šāmīla (Abū l-Šalt 2025, 7).

شَمَطَاءُ مَا بَرَحَتْ فِي الدَّنِّ قَائِمَةً تَقْنِي اللَّيَالِي وَالْأَيَّامَ وَالْحَقْبَا

Una barreja de vi és sempre dins la gerra consumint les nits, els dies i els anys,

حَتَّى لَقَدْ جَهَلْتَ لِلْبُعْدِ عَاصِرَهَا وَأَنْسَيْتَ لَتَرَاحِي عَهْدَهَا الْعَنْبَا

de manera que ha ignorat tant de temps allò que l'ha fet i ha oblidat el raïm, perquè el temps ha passat.

La barreja del vi pot ser interpretada fins i tot com una dona de cabells blancs i negres, que *šamṭā* també significa pel seu caràcter de bruixa encisadora. La figura retòrica de la prosopopeia –metàfora ontològica– dota el vi de moviments i de memòria.

El mes de *ramadān* el vi està prohibit i Abū l-Šalt Umayya es queixa fent broma sobre el mes del dejuni:

أشهر الصوم ما مثلك عند الله من شهر

¡Oh, mes del dejuni! Per a Déu no hi cap altre mes que sigui millor (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 225. 10-15).

ولكنك حَجَرٌ ت علينا لذة السكر

Però tu ens has prohibit el plaer de la beguda

وغمز اللحظ باللحظ وقرع الثغر بالثغر

Picar-se l'ullet l'un a l'altre i besar-se amb força.

وإني والذي شرّفت أوقاتك بالذكر

Jo, que sempre honoro els teus moments esmentant el nom de Déu

وما بات يُصلي فيك شفع ومن وتر

I que no cessa de resar les oracions, tant si tenen un nombre d'inclinacions parell com senar

لمسرور بأن تفنى على أنك من عُمرى

Estic content perquè tu t'acabes malgrat ser part de la meua vida

Aquesta és la ironia final: Umayya ens ha recordat que ell sempre resava i no sols feia les cinc oracions diàries, sinó les supererogatòries, “*tant si tenen un nombre d'inclinacions parell com senar*” però que s'alegra molt de que el mes del dejuni s'acabi.

3.6. Poesies sobre objectes quotidians

Umayya podia fer poesies sobre objectes quotidians -una espelma o un encenser. Una altra vegada, dos exemples de metàfores de la classe de personificació, per a l'espelma i l'encenser.

وناحلة صفراء لم تدر ما الهوى فتبكي لهجر أو لطول بعاد

Prima, groga, no sap què és l'amor, i plora perquè l'amat l'ha abandonada o perquè és molt lluny (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 213, v. 6-7).

حكنتي تحولاً واصفراراً وحرقةً وفيض دموع واتصال سهاد

L'espelma vol ser com jo de prima, groga, i adolorida, com jo en el vessament de llàgrimes i en l'insomni continuat.

Groga, és a dir, pàl·lida. El poeta ens sorprèn amb poesies d'objectes com un encenser:

ومحرورة الأحشاء لم تدر ما الهوى ولم تدر ما يلقى المحب من الوجد

Cremant per dins, no ha conegut l'amor ni ha conegut quant de patiment sofreix l'amant (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 214, v. 16-18).

إذا ما بدا برق المُدام رأيَتها تثير غَماما في النَّدى من النَّد

Si els llamps del vi hi cauen, veuràs que fan un núvol de perfum⁸ allí on ens reunim.

ولم أرَ نارًا كلَّما شبَّ جمرها رأيت الندامى منه في جنة الخلد

No he vist mai un foc que, sempre que s'encenen les brases, veig els meus amics en el jardí de l'eternitat.

3.7. Endevinalla

Acabem la selecció amb una endevinalla, puix que sembla que Umayya es divertia fent-ne, llegim que té una endevinalla sobre l'ombra.

أحاجيك ما لاهِ بذِي اللَّبِّ هازئ على أَنَّهُ لا يعرفُ اللّهُو والهَزءا

Et proposo una endevinalla: Una cosa que distreu al que té intel·ligència, i que se'n burla malgrat no conèixer ni la diversió ni la burla (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 190, v. 4-9).

بعيد على لمس الأكفِ مثَّله وإن هو لم يبعد عَيْنًا ولا مَرأى

Tocar-la no és a l'abast de les mans, encara tot i no ser lluny dels nostres ulls ni de la mirada.

يُرأسل خلاً إن عدا عدو مسرع حكاه وإن يبطئ لأمر حكى البطئنا

Es fa amiga d'un, i si corre de pressa, ella l'imita; si va poc a poc, també l'imita anant poc a poc.

ترى الرجلَ محمولاً عليه كأنَّما مراسله من دونه يحمل العيَّنا

Veus que la càrrega és transportada damunt d'ella com si fos el seu amic, sense que transporti res.

ولم يَخشَ يوما مِن تعسفِ قفرة أساودها تسعى وآسادها تذاى

Mai tem els paranys del desert, ni les serps que s'arrossegueu ni els lleons que sotgen.

يغيب إذا جنح الظلام أظْلَه لزاما ويبدو كلما أنس الضوءا

⁸ Nadd, o nadda és un perfum fet de fusta d'àloe, ambre i musc (Groom, 157).

S'oculta quan l'empara de la foscor la cobreix definitivament i apareix sempre que la llum es deixa veure.

En l'antologia, el poema acaba amb dos versos difícils d'integrar en una endevinalla de l'ombra, malgrat tenir la mateixa rima i metre (*tawīl*) però que semblen més aviat pertànyer a un panegíric:

ملِك إذا استسقى العفاة يمينه توهمتُها من فيض نائلها نوءا

La seva generositat és reial. Quan els assedegats li demanen de beure, et pots imaginar-la portant una pluja torrencial (Al-Kātib al-Iṣfahānī, 1: 190, v. 11-12).

En el vers anterior, 'generositat,' o gràcia, tradueix 'la seva ma dreta' perquè la mà dreta la simbolitza en l'Alcorà i la poesia. Umayya recorre al *tòpos* de la pluja tan esperada que rega els camps com una metàfora de la generositat; els assedegats és una metàfora dels que estan freturosos i acudeixen al rei, que és l'ombra. Aquesta, tanmateix, enganya perquè no dona res, però és veritat que cobreix a tot el que s'hi refugia.

شوى مجده قلب الحسود لما به وأعياه أن يلقي لعلته بُراء

La seva glòria fa encendre el cor de l'envejós per allò que [ella] posseeix però no el fa capaç de trobar remei a la seva malaltia.

Ara observem la metonímia d'una part –el cor– pel tot, el de l'home envejós de la glòria del príncep, i la metàfora d'encendre's pel mal que fa l'enveja. L'ombra també enganya a l'envejós perquè no té res a oferir, però és cert que els dubtes de que ambdós versos siguin d'un altre poema romanen.

4. Epíleg

Aquesta és una selecció de l'obra poètica del poeta de Dénia que malgrat les limitacions d'espai i de l'arbitrarietat inevitable, vol oferir una visió àmplia i diversa, sense masses errors. Abū l-Ṣalt és un poeta de categoria que domina la tècnica, l'ús de les figures retòriques i dels 'llocs comuns' *tòpoi*, de la poesia àrab medieval, i que el lector reconeixerà, per exemple, en les metàfores de la dona. Hi ha una innegable artificialitat en tota aquesta poesia estereotipada, i que sembla ofegar-la, però els bons autors aconseguen moments d'originalitat.

En el cas del nostre poeta, Alois Nikl ressaltava la dimensió religiosa que les poesies d'Abū l-Ṣalt contenen, tal como algunes de les traduïdes en fan prova, entre elles la que va escriure per al seu epitafi, i que també vaig traduir a la llengua espanyola (Puig). No li negarem doncs la raó, però aquí hem volgut ressaltar un altre aspecte, el de poeta de les coses senzilles, naturals o artificials, properes a nosaltres. Són poesies del cada dia, d'una vida envoltada de naturalesa mediterrània i que expressen originalitat i sintonia amb el lector català, valencià, o mallorquí, una sintonia que va més enllà del temps que ens separa.

Obres citades

Fonts àrabs

- Abū l-Šalt, Umayya Ibn ‘Abd al-‘Azīz Ibn Abī l-Šalt al-Dānī. *Dīwān al-Ḥakam Ibn Abī l-Šalt*. Al-Maktaba al-Šāmīla, 2025. En línia: [Enllaç](#) [Consultat: 26/10/2025].
- . *Al-Risāla al-Miṣrīya*. ‘Abd al-Salām Hārūn ed. dins del tom 1^{er} de les *Nawādir al-maḥṭūṭāt*. El Caire: Maṭba‘at al-Ġanna, 1951, 11-55.
- Al-Dahabī, Muḥammad Ibn Aḥmad. Shu‘ayb al-Arnā‘ūt & Ḥusayn al-Asad eds. *Siyar al-lām al-nubalā’*. Beirut: Mu‘assasat al-Risāla, 1996. 25 vols. Vol. 19.
- Al-Farazdaq, Abū Firās Hammām Ibn Ġālib. Īlīyā Salīm Ḥāwī ed. *Šarḥ dīwān al-Farazdaq*. Beirut: Dār al-Kitāb al-Lubnānī / Maktabat al-Madrasa, 1983.
- Al-Ġāhiz, Abū ‘Uthman ‘Amr Ibn Baḥr. ‘Abd al-Salām Hārūn ed. *Al-Bayān wa-l-Tabayīn*. El Caire: Maktabat al-Ḥāngī, 1960-1961. 4 vols.
- Al-Ġawharī, Abū Naṣr Ismā‘īl Ibn Ḥammād. Uns Muḥammad al-Šāmī & Zakarīyā Ġabr Aḥmad eds. *Kitāb tāğ al-luġa wa-ṣiḥāḥ al-‘arabīya*. El Caire: Dār al-Ḥadīṭ, 2009.
- Ibn al-Rūmī, ‘Alī Ibn al-‘Abbās Ibn Ġurayḥ. Ḥusayn Naṣṣār ed. *Dīwān Ibn al-Rūmī*. El Caire: Dār al-Kutub, 2003. 6 vols.
- Ibn Durayd, Muḥammad Ibn al-Ḥasan. *Kitāb ġamharat al-luġa*. Bagdad: Maktabat al-Muṭannā, 1970.
- . *Kitāb ġamharat al-luġa*. Ramzi Baalbaki ed. Beirut: Dār al-‘Ilm li-l-Malayīn, 1987.
- Ibn ‘Idārī al-Marrākuṣī, Abū l-‘Abbās Aḥmad. Felipe Maíllo Salgado trad. esp. *Ibn ‘Idārī. La caída del califato de Córdoba y los reyes de taifas (al-Bayān al-Mugrib)*. Salamanca: Universidad, 1993. XXX + 263 pp.
- Al-Kātib al-Iṣfahānī, ‘Imād al-Dīn. Yaḥyà al-Ġīlānī Ibn al-Ḥāğğ, Muḥammad al-Marzūqī & Muḥammad al-‘Arūsī al-Maṭwī eds. *Ḥarīdat al-qaṣr wa-ġarīdat al-‘aṣr*. Tunis: Al-Dār al-Tūnisīya li-l-Naṣr, 1986. 8 vols. Vol. 1: *Qism šu‘arā’ al-Mağrib*.
- Al-Mubarrad, Abū l-‘Abbās Muḥammad Ibn Yazīd. Muḥammad Aḥmad al-Dāllī, ed. *Al-Kāmil*. Beirut: Al-Risāla, 1992.
- Al-Mutanabbī, Abū l-Ṭayyib Aḥmad Ibn al-Ḥusayn. *Dīwān*. Beirut: Dār Bayrūt, 1986.
- Al-Šahrastānī, Muḥammad Ibn ‘Abd al-Karīm. Muḥammad Sayyid Kīlānī ed. *Al-Milal wa-l-Niḥal*. El Caire: Al-Bābī al-Ḥalabī, 1976.
- . Daniel Gimaret, Guy Monnot & Jean Jolivet trad. fr. *Livre des religions et des sectes*. Leuven/Paris: Peters / Unesco, 1986. 2 vols. Vol. 1.

Bibliografia

- Bruce, Travis. *La Taifa de Denia et la Méditerranée au XIe siècle*. Toulouse: CNRS, Université de Toulouse II-Le Mirail (Collection «Meridiennes»), 2013. 388 pp.
- Franco-Sánchez, Francisco. “El periplo inserto en el *Kitāb al-masālik wa-l-mamālik* de al-Bakrī: Estudio de los textos, localización y conclusiones.” En M. Aguiar Aguilar, J. P. Monferrer-Sala & A. María Cabo González coords. *Labore et constantia. Estudios andalusíes: Ensayos selectos*. Córdoba: Universidad de La Laguna / Universidad de Sevilla / Universidad de Córdoba, 2022. 363-423.
- Gaspariño, Sebastián, & David Francés. *Manquso. Especial. De lo que aconteció en la Taifa de Denia entre el año 400 y su enajenación por los Almorávides. Ensayo histórico y numismático*. Madrid/Lorca, 2016 marzo. 271 pp. *Manquso. Especial* n.º 3.
- Groom, Nigel. *The Perfume Handbook*. Dordrecht NL: Springer, 1992.

- Idris, Hadi Roger. *La berbérie orientale sous les Zirides: X^e-XII^e siècles*. Paris: Adrien Maisonneuve, 1959. 2 vols.
- Nikl, Alois Richard. *Hispano-Arabic Poetry and Its Relations with the Old Provençal Troubadours*. Baltimore: J. H. Furst, 1946. XXVII + 416 pp.
- Prémare, Alfred Louis de. “Un andalou en Egypte à la fin du XI^e siècle. Abū l- Ṣalt de Denia et son épître égyptienne.” *Mélanges de l’Institut Dominicain d’Études Orientales* 8 (1964-1966): 179-208.
- Puig Montada, Josep. “Abū l-Ṣalt Umayya Ibn ‘Abd al-‘Azīz Ibn Abī l-Ṣalt al-Dānī, su obra y su formación.” En Francisco Franco-Sánchez & Josep A. Gisbert Santonja eds. *Dénia. Poder i el mar en el segle XI: El regne taifa dels Banū Muğāhid*. Alacant/Madrid/Dénia: Universitat d’Alacant / Instituto Egipcio de Estudios Islámicos / Cultura Ajuntament, 2019. 223-234. En línia: [Enllaç](#) [Consultat: 30/10/2025].
- Rubiera, María Jesús. *La Taifa de Denia*. Alacant: Instituto “Juan Gil Albert”, 1985. 172 pp.